

ЧЫЖЭЎСКИ – ЗАСНАВАЛЬНІК ГЕЛІЯБІЯЛОГІІ

А. М. Сівуха

Гомельскі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт імя П. В. Сухого, Беларусь

Навуковы кіраўнік С. А. Юрыс, канд. гіст. навук, дац.

Чыжэўскі Аляксандр (1897–1964) – навуковец, заснавальнік геліябіялогіі, нарадзіўся ў в. Цяханавец Гродзенскай губерні. Аляксандр Леанідавіч – савецкі біяфізік, адзін з заснавальнікаў касмічнага прыродазнаўства, заснавальнік геліябіялогіі і аэраіонафікацыі. Навуковае прызнанне, што звычайна не прыходзіць да навукоўцаў яшчэ пры жыцці. Ён з’яўляўся ганаровым і сапраўдным членам больш 30 навуковых грамадстваў Еўропы, Амерыкі і Азіі. У мемарандуме аб яго навуковых працах, прынятым на I Міжнародным кангрэсе па біялагічнай фізіцы і касмалогіі ў верасні 1939 г. ў Нью-Ёрку, гаварылася: «Геніяльныя па навізне ідэй, па шырыні ахопу, па адвазе сінтэзу і глыбіне аналізу працы паставілі прафесара Чыжэўскага на чале біяфізікаў свету і зрабілі яго сапраўдным Грамадзянінам свету, бо працы яго – набытак Чалавецтва».

Бацька А. Л. Чыжэўскага (Л. В. Чыжэўскі ў 1861–1929 гг.) быў капітанам артылерыі і ў 1913 г. быў пераведзены ў расійскі г.Калугу. Надалей сям’я жыла ў Калуге, дзе Л. В. Чыжэўскі атрымаў сярэдняю адукацыю. Вышэйшую адукацыю Чыжэўскі атрымліваў у 1915–1919 гг.: ён вучыцца на фізіка-матэматычным факультэце Маскоўскага ўніверсітэта, а 1919–1922 гг. – на медыцынскім. Пры гэтым з 1915 г. падае яшчэ адно прашэнне ў Маскоўскі археалагічны інстытут з просьбай залічыць яго вольным слухачом, і вучыцца адначасова ў двух інстытутах.

У 1917 г. ён скончыў археалагічны інстытут і абараніў дысертацыю на тэму «Руская лірыка XVIII стагоддзя». У 1918 г. А. Л. Чыжэўскі абараніў ў Маскоўскім універсітэце доктарскую дысертацыю на тэму «Аб перыядычнасці сусветна-гістарычнага працэсу». Сэнс яго канцэпцыі заключаўся ў сцвярджэннях: цыклы сонечнай актыўнасці, якія адбываюцца ў біясферы, выклікаюць змены жыццёвых працэсаў, пачынальна ад ураджайнасці і канчаючы захворваннем і псіхічным настроем людзей. Гэта ўплывае на дынаміку гістарычных падзей – войнаў, паўстанняў, рэвалюцый, палітыка-эканамічных крызісаў і г. д. Аднымі з першых

даследаванняў Чыжэўскага (1915 г.) сталі пошукі заканамернасцяў паміж з'яўленнем сонечных плям і сінхроннасцю паміж максімальнай колькасцю плям, якія праходзяць праз цэнтральныя мерыдыян сонца, і ваеннымі дзеяннямі на франтах I сусветнай вайны. Чыжэўскі звярнуўся да К. Э. Цыялкоўскаму, з якім пазнаёміўся ў 1914 г., за парадамі. Той прапанаваў яму назапашваць матэрыял, каб было не толькі цікава, але і навукова, доказна. Сяброўства навукоўцаў працягвалася і далей. Яно мела ў творчым лёсе Чыжэўскага вялікае значэнне. Яны абмяркоўвалі эксперыменты, якія праводзіліся Чыжэўскім. У 1926 г. ў Калузе па просьбе К. Э. Цыялкоўскага А. Л. Чыжэўскі правёў першы ў свеце эксперымент па касмічнай біялогіі.

Пачынаючы з 1918 г., у Калузе на працягу трох гадоў Чыжэўскі праводзіць эксперыментальныя даследаванні ў вобласці аэраіонаізацыі. Яны дазволілі прыйсці вынаходніку да наступнага выніку: адмоўна зараджаныя іёны паветра жыватворна ўплываюць на жывыя арганізмы, у той час як дадатна зараджаныя прыводзяць да процілеглага дзеяння. Чыжэўскі атрымаў аўтарскае сведчанне на прыладу для іянізацыі газаў і вадкасцяў.

З 1925 па 1931 г. Чыжэўскі жыў у Маскве. З 1923 г. А. Л. Чыжэўскі праводзіць досведы па ўплыве іянізаванага паветра на экзатычных жывёл – малп, сланоў, бегемотаў і г. д. Ён стварыў аэраіанізатар для атрымання лёгкіх аэраіонаў, вядомы зараз як люстра Чыжэўскага. Гэты накірунак яго дзейнасці выклікаў вялікую цікавасць за мяжой і ў СССР. У 1931 г. выйшла «Пастанова Саўнаркама СССР аб працы прафесара А. Л. Чыжэўскага», яго ўзнагароджваюць прэміяй Саўнаркама СССР. Адначасова была заснавана Цэнтральная навукова-даследчая лабараторыя (ЦНДЛ) з цэлым шэрагам філіялаў і дасведчаных станцый. Дырэктарам яе быў прызначаны А. Л. Чыжэўскі. Вынікі працы лабараторыі былі адлюстраваны ў чатырох тамах «Прац ЦНДЛ». У 1936 г. лабараторыя спыніла сваё існаванне, бо працы самага Чыжэўскага былі аб'яўлены ілжэнавукай. Да гэтага прывялі выступленні Б. М. Завадоўскага (дырэктара Усесаюзнага інстытута жывёлагадоўлі). Ён надрукаваў ў газеце «Праўда», артыкулы, якія ганілі ідэю А. Л. Чыжэўскага і вінавацілі яго ў стварэнні ілжэнавукі. У наступным артыкуле «Вораг пад маскай навукоўца» ў гэтай жа газеце Б. М. Завадоўскі вінаваціў А. Л. Чыжэўскага ў контррэвалюцыі. Толькі ў 1938 г. А. Л. Чыжэўскі ізноў запрашаецца на працу ў якасці навуковага кіраўніка па аэраіонаізацыі Палаца Рад.

У верасні 1939 г. ў Нью-Ёрку адбыўся Першы Міжнародны кангрэс па біялагічнай фізіцы і касмічнай біялогіі, на якім Чыжэўскі быў абраны яго Ганаровым прэзідэнтам. У паездцы на кангрэс Чыжэўскаму было адказана ўладамі СССР, як і ў наступныя разы. 21 студзеня 1942 г. ён быў арыштаваны, асуджаны на восем гадоў, якія адбываў спачатку ў Іўдзельлагеры Свядлоўскай вобласці, а з 1945 г. ў Карлазе ў стэпах Казахстана. Пасля вызвалення яшчэ восем гадоў знаходзіўся ў ссылцы ў Карагандзе. Цалкам рэабілітаваны быў толькі ў 1962 г. Але і ва ўмовах зняволення ён заставаўся навукоўцам. Менавіта ў гэтыя гады ён робіць новыя адкрыцці ў вобласці гематалогіі. Упершыню ў гісторыі медыцыны, дзякуючы яго даследаванням, кроў паўстала як цэласная дынамічная сістэма. Працы Чыжэўскага па электрагемадынаміцы адчынілі новыя магчымасці для пастаноўкі больш дакладных дыягназаў шматлікіх захворванняў.

Вярнуўшыся ў 1958 г. ў Маскву, ён арганізуе лабараторыю іонаізацыі ў трэсце «Саюзсантэхніка» пры Дзяржплане СССР і становіцца яе навуковым кіраўніком.

Памёр А. Л. Чыжэўскі ў 1964 г. Пахаваны ён на Пятніцкіх могілках ў Маскве. Даўно ўжо няма з намі Аляксандра Леанідавіча Чыжэўскага, але святло яго ідэі яшчэ доўга будзе служыць людзям.